

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Pagoniškas lietuviškumas alternatyviojoje muzikoje

2013-03-28

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI

TEMA: Muzika

AUTORIUS: Rasa Tylaitytė

DATA: 2013-05

Pagoniškas lietuviškumas alternatyviojoje muzikoje

Rasa Tylaitytė

Kiekvienais metais, artėjant Vasario 16-ajai ar Kovo 11-ajai, viešojoje erdvėje ištvinsta kalbos apie „neonacių“ arba (kitaip vadinamo) „patriotiško“ jaunimo eitynes Gedimino prospektu. Grupelei žygiuojančiųjų skanduoju, fone pasirodo ir vienas kitas plakatas, skelbiantis (ne kam kitam, o tam pačiam jaunimui pirmiausia skirtus) nacionalinių švenčių minėjimus koncertine forma („AUSZRA 16“, „Iš kartos į kartą“ ir pan.). Jų pagrindą sudaro *folk*, *pop*, *folk rock*, *pagan black metal*, *neo-folk* stiliais grojantys kolektyvai, daugelis kurių apibūdina save ne tik kaip grojančius muziką su liaudiškais motyvais, bet ir kaip baltišką tikėjimą ir pasaulėžiūrą išpažįstančius ar įsiliejančius į *world music* „judėjimą“, kartu skelbdami savitumą išlaikiusių kultūrų vienybę. Dažniausiai tokius ir panašius renginius organizuoja VšĮ „Baltijos griaustinis“ ir jos leidykla *Dangus* (nuo 1996 m.), besiskelbianti kaip „šiuolaikinės baltiškos muzikos leidykla“. Tiesa, *Dangus* su savąja kūrėjų ir pagalbinių bendruomene rengia ir pavienius koncertus, ir jau tradiciniais tapusius alternatyviosios muzikos festivalius, aktualizuojančius Lietuvos istoriją, baltų pagonybę, skleidžiančius panteistinę pasaulėžiūrą ir ekologijos idėjas. Galbūt jau galima kalbėti apie per šiuos renginius pasimatantį, per beveik dvidešimt metų išsivysčiusį reiškinį, įvairiomis kombinacijomis apjungiantį „pagonišką“ gyvenseną, šio laikotarpio nacionalistines idėjas ir etnomotyvais ar temomis pasižymintį muziką ir menus.

2012 m. festivalyje „Mėnuo juodaragis“ Andriui Mamontovui garsiai paskelbus, kad „Laužo šviesa“ vadintina Lietuvos pagonių himnu, galima būtų pamėginti ieškoti tokios, su pagonybe susijusios šiuolaikinės muzikos ištakų kur kas anksčiau. Kita vertus, vargu ar Atgimimo laikotarpio muzika turėjo būtent tokių intencijų, net jeigu dabar tai norima išvelgti. Tiesa, pats (nuo 1995 m. rengiamas) festivalis „Mėnuo juodaragis“ išaugo iš jau prasidėjusio sambrūzdžio, organizuojamo Ugniaus Liogės ir jo bendraminčių. Festivalis visada buvo paženklintas pagonybę menančiais simboliais, runų užrašais, skatinimais dalyvauti „pagoniškų menų naktyje“. Renginio dalyviai

nuolat kruopščiai atrenkami, puikiai žinant, kokią žinią jų atliekama muzika skleidžia. Ilgainiui šis ir kiti panašūs festivaliai sutraukia vis didesnę publiką, šeimynišką, draugišką, kuriai priimtina renginio forma, turinys, gal ir ideologija. Jaunystėje leidęs ziną *Raganos ir alus*, vedęs laidą *Tamsos citadelė*, kurioje apžvelgdavo alternatyviosios, dažnai sunkiosios muzikos scenas, rengęs koncertus, festivalius, leidęs įrašus Liogė šiandien išties yra vienas labiausiai nusipelnusių alternatyviosios muzikos skleidėjų Lietuvoje, turintis rimtą leidyklą, subūręs nemažą panašių muzikinių ir dvasinių poreikių bendruomenę, tapęs tuo, kurio bijoma, klausomasi, gerbiama, atvirai šnekantis apie tėvo jam „perduotą“ pagonybę.

Ką laikyti su pagonybe besisiejiančios muzikos pradininkais? Galbūt viena iš jų – tai dar 1994 m. įsikūrusi ir staigiai išpopuliarėjusi grupė *Zpoan Vtenz*, save iškart ir konkrečiai priskyrusi *folk/pagan black metal* stiliui, o kaip kūrybos temas įvardijusi lietuvišką folklorą, legendas, pagonybę. Vėliau ypač išgarsėjo *Skylė* su Dainiaus Radzevičiaus ir Aistės Smilgevičiūtės tekstais apie Saulės kelionę ar Šventaragį, *Donis*, *Wejdas*, Alfredas Kukaitis, išleidęs audiokasetę *Haestis* su gotų karaliaus laišku, kelione į Tilžę, žemės gailėsčiu ir rūpesčiu ir t. t. Ką ir kalbėti apie grupes, siūlančias folkloro variacijas, vis iš naujo įsukančias susidomėjimo etnine kultūra ratą, bendradarbiaujančias su etnocentrais, etnologais, muzikologais, dalyvaujančios folkloro festivaliuose... Tokių įvairių stilių ir krypčių grupių ir asmenybių per beveik 20 metų prisikaupė nemažai, dalis jų tapo gerai žinomos viešojoje erdvėje, o klausytojų rato išsiplėtimą patvirtina nuolat augantis festivalių lankomumas. Tad kas tai – viena jaunimo subkultūrų? Judėjimas, sąjūdis? Tiesiog – muzikinio gyvenimo fenomenas?

Ėmusi kaupti medžiagą ir mintis šiam rašiniui, pirmo komentaro iš grojančiojo *neo-folk* grupėje sulaukiau tokio: „patikėk manimi, pusė šitų žmonių iš tikrųjų Burzumą¹ laiko didvyriu, o atsigręžia į neopagonybę kartu su visom jos išraiškom, kad ir kaip banaliai skambėtų, dėl gamtos išsiilgimo ir manymo, kad šita „religija“ veda jos artyn. Kaip ir išties romantizuoja tą istorijos laikotarpį, matydami jį didingą ir reikalingą susigražinti kaip tiesą ir gerį, o visi kiti, kartu ir krikščionybė, yra okupantai, piktadariai“. Tad ir leidau sau išskirti kelias paraleliai egzistuojančias tokios muzikos grupių kryptis pagal tai, ką jos laiko ir ko nelaiko didvyriais. (Čia nekalbėsiu apie tuos atlikėjus, kurie nelabai gilinasi į turinį, dažniausiai apsiribodami tik liaudies dainų žodžiais arba kokia viena idėja. Jie labiau girdimi per radiją ir matomi per televiziją, neatitinka kurio nors alternatyvaus muzikos stiliaus, todėl niekaip neišsitenka aptariamame reiškinyje.)

Pirmoji – grynai „kūrėjiška“ kryptis. Turėdami ieškotojų gyslelę, romantizuodami archajiškus dalykus kaip aktualius šiandienos žmonėms ir ypač patiems sau bei atsiduodami interpretacijos laisvei, jie leidžiasi į tikrovę, kurią kuria patys. Jie grindžia ją bendražmogiškais vertybėmis, jungdami saviraišką su archainio pasaulio liekanomis, pritraukia pagoniškus vaizdinius (mitologiją, legendas, užkalbėjimus) prie šiuolaikinių formų. Nebūtinai išpažindami neopagonybę ir priklausydami jos bendruomenėms, nepatenkantys į jokiais ryškesnes subkultūras, išskyrus muzikantų, bet matydami simbolių ir reiškinių bei jų sampynų visumą ir ją reikšdami, deja, dėl siauro požiūrio į pagoniškų ar panteistinių atspalvių turinčią kūrybą jie neretai nurašomi į aklujų romantikų paraštes. Jie nekovoja prieš krikščionybę, globalizaciją ar komunistus, pasitelkia tautosakines temas ne išskirtinumui pabrėžti, o kaip įdomius, kūrybą skatinančius vaizdinius. Į tokių autentiškų kūrėjų gretas galima būtų įrašyti ir kai kurias folkloro grupes, jungiančias lietuvių liaudies dainas su indų *sitros*, *dhol*

būgnų, ispaniškos gitaros ir pan. pritarimais, dažnai jie tiesiog šiaip būna įsimylėję pasaulio etnomuziką. Ryškesni atstovai: *neo folk* – *Atalyja*, *Ženklas X*, elektronika – *Driezhas*, *pop-rock* – Aistė Smilgevičiūtė ir *Skylė*. Taip pat šiai krypčiai galima priskirti džiaz muzikantus, eksperimentuojančius su tradiciniais liaudies instrumentais ar dainų melodijomis, sutartinių motyvais, čia galima paminėti Skirmanto Sasnausko džiaz kvartetą, Perto Vyšniausko ir Veronikos Povilionienės duetą, taip pat archaiškos muzikos rekonstruktorius – etnologus, etnomuzikologus ir pan. *Žemynėle Žiedkelėle / Laimink žemę, laimink gėlę / Laimink bitę, laimink medų / Laimink kritusius ant ledo* (Aistė Smilgevičiūtė, *Skylė*)

Antroji kryptis – kokybiškai (jeigu galima taip siaubingai išsireikšti apie muziką) stiprūs kūrėjai ir archaiškos muzikos rekonstruktoriai. Turintys aiškius tikėjimo principus, kovingą dvasią ir reiškiantys savo pasaulėjautą teminiais kūriniais (dažnai – iš solidarumo), bendradarbiaujantys su panašių kovingos, pagoniškos bendrystės nuostatų turinčiais slavais arba skandinavais. Šioje kryptyje yra ribinių grupių ar asmenybių, svyruojančių tarp subtilumo ir stačiokiškumo, įvardijant susigalvotus ir tikrus okupantus. Tokiems dažnai priklauso grojantys sunkųjų roką, įvairias metalo atmainas su pagoniškais motyvais, kai kurios *neo-folk* grupės, kurių vieni ar kiti nariai neretai priklauso jaunimo judėjimams, *Romuvai* ir kitokioms struktūroms. Ilgiau ar trumpiau gyvuojantys, turintys konkrečius autoritetus nuo *Dangaus* veiklos pradžios, jie dažniausiai priklauso neopagoniškojo tikėjimo subkultūrai.

Abejoms šioms kryptims būdingas nuoširdus tikėjimas tuo, kas daroma, aiški kūrybos ir pasaulėžiūros ideologija.

Atskiras fenomenas – tai lietuviškos kultūros kaip simbolio įtraukimas į muzikinę raišką. *Post-folk*, *ambient* muzikos kūrėjas birbynininkas Donatas Bielkauskas (vienas geriausiai vertinamų tokios scenos kūrėjų, senbuvis) yra vienas tų, kurie pasitelkia ne tik melodijas, tekstus, bet ir instrumentus – ne vien kaip prietaisus garsui išgauti, o kaip simbolį. Kaip pavyzdį čia galima paminėti Bielkausko naudojamus autorinius menininko Antano Mončio švilpius – molinukus. Toks pasirinkimas veikiausiai nėra tik bandymas išsiskirti iš muzikantų panaudojant naujus tembrus. Vien švilpių formos yra lyg pagoniškų stabelių, o Bielkausko albumuose jie puikuoja pačiuose viršeliuose kaip nebanali idėjos išraiška. Nerėkianti apie lietuviybę ar pagonybę, perprantama tik klausančio, mėstančio ir jaučiančio, pačiam kūrėjui iš principo neatskleidžiant požiūrio į religiją ir istoriją, pabrėžiant, kad jis – tik muzikantas, o svarbiausia, kad žmonės būtų geri...

Viso šio „Baltijos griaustinio“ ir jo savininkų sukurto reiškinių, kuris pradžioje tikrai panašėjo į jaunimo sambrūzdį, dabar netiktų pavadinti viena didele, stipriai išsiplėtusia subkultūra, gal veikia tai tiesiog kritinė masė žmonių, vienijamų vieno ar kelių bendrų pasaulėjautos ir savivokos (arba tik muzikinio skonio) aspektų. Vis dėlto šios „bendruomenės“ centru lieka „Baltijos griaustinis“ – profesionali alternatyvios muzikos ir menų oazė. Įstaiga ir leidykla yra tarytum monopolizavusios pasiūlą ir paklausą, kas leidžia neišsibarstyti ir nesusipriešinti, o kaip tik – telktis ir užmegzti dialogą kūrėjams, bendradarbiaujant ir išlaikant meninės vertės lygį, užimant vis svarbesnę vietą Lietuvos ir viso regiono kultūroje. Nors ši veikla ir susilaukia Kultūros ministerijos paramos (antai festivaliams, kaip skleidžiantiems etnokultūrą), tačiau didelė dalis vykdomos veiklos yra veikiausiai idėjinė ir dėl to tampa dar gerbtinesne.

Juoba kad tai anaipol ne vien muzika: organizuojamos viešos paskaitos, menininkų dirbtuvės (vadinamieji *workshop'ai*), per festivalius atliekamos neopagoniškos apeigos, įtraukiami amatininkai, etnologai, rekonstrukcine juvelyrika užsiimantys meistrai, Viduramžių gyveneseną ir karybą rekonstruojantys klubai ir t. t.

Gali būti, jog visas šis judėjimas atrodo lyg besitęsianti rezistencija (nebelikus tikro priešo, reikia išsigalvoti „tikresnių“) ir jaunimo, pakiliai išgyvenusio Atgimimą, užsitęsęs žaidimas, persidavęs naujai jaunuolių kartai. Kartais taip ir esti, o priešais tampa okupantai ir blogiečiai, (naujai ar nuo seno) besikėsinantys į etninį savitumą, senąjį tikėjimą, tautą ir laisvę. Kita vertus, tai dažniau kitokio pobūdžio priešinimasis, kai *priešu* tampa kokybiškos, bent kiek intelektualinės jėgos turinčios ir reikšmingo poetinio teksto šiuolaikinės muzikinės kultūros *neraikalingumas*. Tada ir priešinamasi dvasiniam sustabarėjimui, muzikoje neatsiejant formos nuo turinio, kartu išlaikant etninį istorinį sąmoningumą ir deklaruojant darnų gyvenimą kaip reikšmingą šiuolaikinei visuomenei.

¹ *Burzum* - norvegų *true and evil black metal* muzikos projektas, kurio pagrindinis narys yra už žmogžudystę kalėjęs Christinas (Vargas) Vikernesas (grafas Grišnachas), pasižymėjęs ir kelių bažnyčių sudeginimais. Savo muziką apibūdina per pagoniško pasaulio vaizdinius, burtus, ritualus.